

apud Christianos, quo ab initio fuit institutum in paradiso; sed ab initio fuit institutum inter masculum et unam feminam, non inter masculum et plures feminas; ergo Christus vult eo modo servari apud Christianos. Alterum, quod dicitur de moechari, qui dimissa uxore aliam duxerit; ergo nec licet priorem dimittere, nec plures simul habere. Nam si non licet novam accipere, priore vivente, certe pluralitas uxorum prohibita est. Tertium, sicut mulier non habet potestatem sui corporis, ita nec vir; sed et mulier, ex eo precise, quod non habet potestatem sui corporis quam viro tradidit, non potest alterum virum accipere, priore adhuc vivente; ergo similiter de viro dicendum est. Hoc argumentum fundatur in jure evangelico, quidquid sit de jure naturali. Nam secundum legem evangelicam, vir et mulier, in hac parte, sunt pariter conditiones. Sicut ergo secundum legem evangelicam, non licet mulieri habere duos viros, ita nec viro duas uxores; quare? quia, sicut uxor dat viro plenam potestatem sui corporis, quoad usum matrimonii, ita vicissim vir uxori; ergo sicut illa non potest alteri viro eamdem potestatem dare, nisi per injuriam, ita nec ille potest alteri uxori dare, nisi per injuriam. (Vide Aug. de adul. conjug., cap. 8 et 9, ubi pulchre explicat equalitatem viri et uxoris, de qua hic agimus.)

Dices: Valentinianus imperator, qui fuit pius et catholicus, legem promulgavit ut liceret unicuique duas uxores habere, teste Socrate, lib. 4. Historiar., cap. 27. Resp.: Valentinianus merito reprehenditur ab omnibus catholicis. Et quidem duplici titulo, primo, quod arrogaverit sibi potestatem, quam non habuit. Non enim licebat illi abrogare legem evangelicam a Christo latam, et aliam contrariam statuere; secundò, quod pretextu hujus legis, voluerit suam turpitudinem et libidinem occultare. Nam ipse, cum haberet legitimam uxorem, nomine Severam, ex qua susceperat Gratianum, aliam insuper duxit, nomine Justinam, quae uxore tenebatur. Ne igitur solus esset polygamus, quæsitivus socios sui sceleris, permittebat omnibus polygiam.

Juxta ea, quæ hæc dicitur sunt, tria tempora distingui possunt, primum, ab initio mundi usque ad Abrahamum; secundum ab Abrahamo usque ad Christum; tertium a Christo usque ad finem mundi: in primo, fuerunt primi parentes cum suis posteris; in secundo Judæi cum suis progenitoribus, Abrahamo, Isaac et Jacob; in tertio sunt Christiani. In primo viguit sola monogamia; in secundo concessa est polygamia; in tertio reducta est monogamia, et explosa polygamia. Quid hoc significat? Nihil aliud, quam quod Deus initio mundi instituerit matrimonium in perfecto statu, deinde, ex quadam indulgentia permisit quædam Judæis, que multum derogabat perfectioni matrimonii; denique reduxit matrimonium ad primævam perfectionem. Hoc in multis aliis solet evenire, v. g.: Natura humana ab initio fuit creata in sua perfectione; paulatim degeneravit per peccatum; tandem per Christum restaurata est. Omitto similia exempla, quæ nota sunt.

1. Zelotypia, ut hic sumitur, frequens inter conjuges matura est; in eo consistit, quod alter alterum de adulterio suspectum habeat. De qua lata fuit lex Moisaica, Num. 5, v. 14 et seq., prescribens modum investigandi, an mulier, quam vir suspectam habeat de adulterio, verè adultera esset, necne? Adulteria enim solent occultè committi, ut per testes probari non possint. Deus igitur, qui occultorum iudex est, prescripsit hunc modum explorandi: Vir suspectam uxorem ducebat ad sacerdotem coram tabernaculo; offerbat ibi oblationem zelotypiæ, nempe, farinam hordeaceam, sine oleo et thure; sacerdos accipiebat aquam sanctam in vase fictili, et in eam immittelat paulillum terræ de pavimento tabernaculi, et ista aqua terre permixta vocabatur *aqua amarissima*; super hæc aquam proferebat maledictiones; discooperiebat caput mulieris, et in manibus ejus ponebat oblationem zelotypiæ, id est, farinam hordeaceam; tunc similiter proferebat maledictiones super mulierem, dicens: Si innocens es, non nocbit tibi aqua ista amarissima, in quam maledicta congesti; si vero rea, subjacebis his maledictionibus: *Domine... (in cuius conspectu stas) putrescere faciat fœnur tuum; et tuncis uteris tuus dirumpatur.* (Num. 5, v. 21.) Mulier respondebat: *Amen, amen*; sacerdos hæc secundas maledictiones scribebat in libro; mox scripturam abluibat aqua, quam habeat in vase fictili; farinam hordeaceam accipiebat ex manu mulieris, et partem illius adolebat mulieri libens. Et si erit rea, statim femore putrescente, et utero intumescente, dirumpelatur, et sic exspirabit. Addunt Rabbinii, eodem tempore, quod adultera puniebatur, divinitus punitum fuisse adulterum, etiam absentem, cum quo occultè peccaverat. Quod, an verum sit, non satis constat.

Quæres 1° quare Deus instituit hunc modum investigandi adulterium? Resp.: Quia volebat ostendere se esse presidem ac vindicem fidei conjugalis; se esse testem et protectorem innocentiam, ne scilicet zelotypia, si nullus esset innocentia testis, generaret in matrimonio lites, rixas, homicidia; se oculis scelerum videre, manifestare, punire; adulterium esse gravissimum scelus, publicæ penæ et confusione preteritum, ut uxores, si non amore castitatis, saltem timore penæ et confusions, in officio continerentur.

Quæres 2° quid significaverit illa cæremonia, quæ adhibebatur. Resp.: Erant varie cæremoniae, quæ adhibebantur: primo, oblatio farinæ hordeaceæ, sine thure et oleo. Quare sine thure? quia tunc symbolum est devotionis et bonæ fame; at zelotypia infamia plena. Quare sine oleo? quia oleum est symbolum lenitatis et misericordiæ; at zelotypia crudelis, tunc ex parte adulteræ, tunc ex parte uxoris, quæ illi imponitur. Secundò, terra de pavimento sumpta, et in aquam immissa, utrumque vile et abjectum. Et declarat adulteram esse vilem instar lutosi pulveris,

qui pedibus calcatur, juxta illud Eccli. 9, v. 10: *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in viâ calcabitur.* Tertio aqua amarissima. Quorsum? quia adultera coram sacerdote et populo afflictebatur magna amaritudine animi, propter publicam confusionem. Quarto, aqua maledictionibus sacerdotis onusta, quæ significat, adulteræ divinis maledictionibus obnoxias esse. Quintò, caput mulieris discooperitum, nempe, quia omnia Deo nuda et aperta sunt; nec adultera, quia in oculo sunt, latere eum possunt. (Vide Theodoret., qu. 10.)

Quæres 3°, an etiam in novo Testamento sit similis modus explorandi adulterii? Resp.: Olim inter Christianos fuit hic modus usitatus, ut mulier quæ erat suspecta de adulterio probaret suam innocentiam tangendo ferrum candens; et si adiret ad ferro candente, habebatur adultera; sin minus, innocens. Verum cum talis probatio super purgatio non sit à Deo instituta, merito à Canonibus damnata est (cap. *Omnibus*, et cap. *Consultis* 2 qu. 4.) Vide Martin. Delrium, lib. 4 de Magiâ, cap. 4.

CAPUT XXIV.

DE LIBELLO REPUDIÏ.

Certum est permissum fuisse Judæis, uxores suas dimittere, et dare illis libellum repudiï, juxta illud Deut. 24, v. 1 et seq.: *Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem, scribet libellum repudiï, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cùmque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque et libellum repudiï, et dimiserit de domo sua, vel certè mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem; quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino.* Ille aliqua examinanda sunt, 1° quo sensu permissum fuerit Judæis dimittere, seu repudiare suas uxores? an ita, ut dimittebant non peccarent? An verò, ut peccarent quidem, sed lege non punirentur? 2° Quibus de causis liceret uxores dimittere, seu repudiare? 3° Quo cæremonia adhiberi solite? Et quæ fuerit formula verborum, quæ libellum repudiï scribebatur? 4° An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores poterant repudiare viros?

QUESTIO PRIMA. — Quo sensu permissum fuerit Judæis uxores dimittere? — Multi putent, non fuisse licitum Judæis dimittere, seu repudiare suas uxores, sed solum permissum, ut imponerent, ad majus malum evitandum. Illi Magister in 4 dist. 53, Bonavent. et Richard. ibid., ac nonnulli alii. Et juxta hanc sententiam peccabant Judæi dimittebant suas uxores, si uxores acciperent novos maritos, non erat novum matrimonium, sed adulterium. Probatur primò quia loco cit. (Deut. 24, v. 4) dicitur mulierem repudiatam, si alteri nuperit, fieri *pollutam et abominabilem coram Deo*; quia scilicet nubendo alteri, committit adulterium: quod etiam repetitur Jerem. 5, v. 1, his verbis: *Vulgò dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam et recedens ab eo duxerit virum alterum; nunquid rever-*

tetur ad eam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Secundò, quia repudium fuit Judæis permissum propter diritiam cordis eorum. (Matth. 19, v. 8.) Ergo fuit permissum, tanquam minus malum, ad evitandum majus malum, ne scilicet Judæi suas uxores occiderent, si non permitterentur eas dimittere. Nam minus malum erat dimittere illas, quam occidere. Alii rectius docent, permissum fuisse Judæis dimittere uxores, non solum impunè, sed etiam licitè, ita ut non peccarent dimittebant; sic D. Thom., Scotus, Durand. et Paludan. in 4 dist. 53; Bellarm. de Matrim. cap. 17, ad object. 14; Maldon., in cap. 19 Matth.; Abul., ibid., qu. 49 et 50. Et juxta hanc sententiam, quando quis dabo libellum repudiï, dimittebat uxorem, verè dissolvebatur matrimonium, et utroque tam vir quam femina poterat cum altero contrahere.

Probatur primò quia si matrimonium non fuisset solum per libellum repudiï, deterioris conditionis fuisset femina, quam viri. Nam viri poterant alius uxores ducere, cum eo tempore licita esset polygamia, ut supra dixi. At femine non potuissent alios viros accipere, quia nunquam licuit nisi femine habere plures simul viros. Itaque debuissent fieri adulteræ, vel perpetuum continentiam servare. Non est autem verisimile, coactas fuisse ad perpetuum continentiam, cum id in vetero Testamento esset planè institutum. Secundò, quando mulier à suo viro repudiata, nubebat alteri viro, poterat impunè cum altero manere usque ad mortem illius. (Deut. 24, v. 4.) Ergo manens cum illo, non erat adultera, sed legitima uxor; si enim fuisset adultera, debuisset secundum legem Moisaicam lapidari. (Joan. 8, v. 5-8, et Levit. 20, v. 10.) Tertio, quando nuperat alteri viro, poterat etiam ipse dare illi libellum repudiï, sicut prior maritus. (Deut. 24, v. 5.) Ergo non minus erat ipsius uxor, quam antea fuerat prioris mariti. Nam libellus repudiï non fuit concessus viro, nisi ratione sue uxoris. Quarto, lex prohibebat ne repudiata, post mortem secundi mariti, rediret ad priorem maritum. (Deut. 24, v. 4.) At si per permissum non fuisset solum vinculum matrimonii, non erat prohibendum, sed potius optandum ut uxor rediret ad suum legitimum maritum. Quintò, neque Moyses, neque alii prophete unquam reprehenderunt matrimonia cum repudiatis. At si ejusmodi matrimonia fuissent adulterina, sine dubio debuissent illa palam reprehendere, sicut reprehendebant alia vitia. Sextò, lex vetabat sacerdoti, ne duceret viduam, aut repudiatam, aut meretricem, sed tantum virginem. (Levit. 21, v. 13.) Ergo alius, qui non erant sacerdotes, licebat ducere repudiatas, sicut licebat ducere viduas et meretrices.

Ad contraria argumenta sic respondeo. Ad primum: Mulier repudiata vocabatur polluta et abominabilis coram Deo, non idèò, quod alteri viro nupisset, sed quia à priori viro publicè infamia erat nota, hoc ipso, quod publicè esset repudiata. Ac pròinde non decebat, ut ab illo iterum reciperetur. (Bellarm. loc.

clit.) Nec aliud colligi potest ex loco Jeremiae, ubi sic Deus argumentatur: si vir non recipit repudiatum, quae nupsit alteri; multo minus ego debere te recipere, quia non nupsisti alteri, sed cum multis auctoribus fornicata es. Ad secundum: Verum est Amm permissio Judaeis repudium, propter duritiam cordis eorum, ne scilicet suas uxores, quas repudiare non possent, occiderent; sed inde non sequitur, eos peccasse repudiando suas uxores, ex divina permissione. Potuit enim Deus hoc permittere, ut non peccarent, quia potuit dissolvere matrimonium inter ipsos contractum, et dare potestatem, ut viri acciperent alias uxores, et repudiata nubent aliis viris. Nec illa permissio carebat mysterio. Nam Deus per illam volebat significare, se repudiatorum Synagogam Judaeorum, et in locum illius desponsatorum sibi Ecclesiam ex Gentibus colligendam.

QUESTIO II.—*Quibus de causis liceat uxores dimittere, seu repudiare?* — Resp.: Non satis constat; tametsi enim Scriptura dicat, licuisse eas dimittere propter aliquam fedtatem, disputant tamen interpretes, quid per illam fedtatem intelligendum sit. Tertull. lib. 4. contra Marcion, cap. 34. intelligit solum adulterium seu fornicationem; quod alii auctores refellunt. Primò, quia mulier adultera, secundum legem Mosaicam, non dimittebatur, sed vel lapidabatur, si constaret adulteram esse; vel per aquas zelotypiae examinabatur, si suspecta esset de adulterio. Secundò, quia Pharisei interrogabant Christum, *An quicumque ex causis licet uxorem dimittere*, Matth. 19, v. 3. Ergo supponebant varias esse causas, sed cupiebant intelligere an Christus omnes approbaret. Quae autem fuerint istae causae in particulari, non omnes eodem modo explicant. Lyranus putat fuisse quamcumque rem turpem, matrimonio superveniente, quae posset bonum proles impedire; sive in corpore, ut est sterilitas, lepra, morbus caducus; sive in animà, ut si uxor esset pravis moribus praedita. Consentit Cornel. qui assignat has causas, lepram, et sterilitatem, venelicium, rixas perpetuas, ebriositatem, et alios praves mores incorrigibiles. Adulterium videtur excludere. Pro quo notandum est, dimissionem uxoris potuisse fieri dupliciter, vel palam, vel occulte. Prior dimissio fiebat per libellum repudii. De posteriori intelligendum est illud Matth. 1, v. 19: *Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam*, nempe Mariam, sibi desponsatam, eò quòd videret illam, antequam conveniret, gravidam esse. Quomodo occulte id facere voluerit, variè sunt sententiae apud Maldon. quæ non faciunt ad nostrum propositum. Itaque prior dimissio per libellum repudii, vel nunquam, vel raro fiebat propter adulterium. Nam tribus modis possumus loqui de muliere adultera: primò, si in adulterio esset deprehensa, sic jubetur lapidari; secundò, si solum esset suspecta de adulterio, sic debet examinari per aquas zelotypiae. Tertio, si quidem constaret adulteram esse, sed nec publice constaret, nec in adulterio esset deprehensa, sed maritus aliunde id sciret; sic fortassè poterat occulte dimitti. Si tamen maritus vo-

luisse illam publicè accusare, et dato libello repudii solemniter dimittere, non video cur illi ferri non poterit.

QUESTIO III.—*Quae caeremonia fuerunt adhibita in repudio, et quibus verbis libellus repudii consignatus?* — Caeremonia, et cautiones, quibus libellus repudii solebat dari, recitantur decem ab Hebraeis, ut notat Maldonatus. 1° ut uxor non discederet, nisi volente marito; 2° ut libellus in manu uxoris traderetur; 3° ut scriberentur ut minimum nomina duorum testium; 4° ut exprimerentur tres generationes viri, et tres mulieris, ut ex libelli formula intelligeretur; 5° ut scriberetur libellus litteris rotundis, distinctis, atque perspicuis, ita ut una aliam non attingeret, ne aliquid scripture vitium irrepere; 6° ut si inter scribendum aliqua atramenti guttula in chartam decideret, libellus auctoritatem non haberet, sed alius de scribere; 7° ut in libello nullum rasura vestigium appareret, ne posset esse suspectus de vitio; 8° ut charta longior esset, quam labor; 9° ut omnes testes, qui aderant, suum quique sigillum adhiberent; 10° ut maritus diceret: *Accipe libellum repudii, et esto à me abjecta, et cuicumque viro permixta.*

Formula libelli repudii, secundum Hebraeos, erat haec: Ego Rabbi Simeon, filius Rabbi Abraham, filii Rabbi David, filii Rabbi Salomonis, die primâ mensis secundî, anno 3296 à creatione mundi, hic et in hæc civitate, ex animi mei consensu et sine ullâ coactione repudiavi Rachel, filiam Rabbi Moysis, filii Rabbi Joseph, filii Rabbi Jacob; et dedi illi libellum repudii in manu, schedam abscessionis, et signaculum divisionis, ut sit à me abjecta, et abeat quocumque velit, et nemo possit illi prohibere, juxta constitutiones Moysis et Israel. Ità referunt Vatablus, Oleaster, Cornelius in cap. 24 Dent. et Maldon. in cap. 19 Matth.

Quæres an libellus repudii datus fuerit publicè coram iudice, et in formâ judiciariâ? Resp.: Id verisimile est, tum quia repudium apud Romanos fiebat coram iudice, ut patet ex jure civili, titulo de divortis, ubi etiam describitur hæc formula apud Romanos usitata: *Res tuas curato, res tuas tibi habeto.* An etiam alii, præter Judæos et Romanos, usi fuerint repudio? Resp.: Etiam Medi et Persæ usi sunt, ut patet exemplo Assneri regis, qui uxorem suam Vasthi repudiavit. (Esther 1, v. 19 et seq.)

QUESTIO IV.—*An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores poterant repudiare viros?* — Resp.: Non poterant. Nam solis maritis concessum fuit jus repudii; nusquam enim in lege Mosaicâ invenies, uxoris concessum esse. Quod etiam fatetur Joseph, lib. 15, cap. 14, ubi refert, Salome sororem Herodis præter legem Mosaicam fecisse, quòd maritum suum Costobarum repudiaverit: *Lex enim nostra, inquit, solis maritis jus repudii permittit: mulieribus autem, ne dimissis quidem, fas est nubere, nisi prioris viri permixta.* Quae posterior pars non habetur expressè in lege Mosaicâ. Videtur tamen colligi ex formula libelli repudii, in qua vir dimittens uxorem, sic ait: *Abeat quocumque velit.* Quibus verbis concedit illi potestatem nubendi

alteri marito. Et clariùs ex decimâ caeremoniâ superioris recensità, in qua maritus dicit: *Esto à me abjecta, et cuicumque viro permixta.* An ergò mulieres nullo modo poterant dimittere suos viros? Resp.: Aliud est repudium, aliud divortium: non poterant illos dimittere per repudium; poterant tamen eos deserere per divortium, vel propter adulterium, vel propter alias legitimas causas. Hoc enim et Christianis, et Gentilibus mulieribus, jure naturali permissum est. Nota: In divortio fit tantum separatio cohabitationis et thori, manente vinculo matrimonii. In repudio, etiam hoc vinculum dissolvitur, ut patet ex auctoribus, quæst. 4 allegatis.

CAPUT XXV.

DE ADULTERIO ET STUPRO.

In lege Mosaicâ prohibentur et puniuntur hæc potissimum peccata carnis. 1° Adulterium. 2° Incestus, id est, congressus cum consanguineâ, vel affine intra gradus prohibitos. 5° Stuprum, id est, violatio virginis, maxime si per vim fiat. 4° Scurtatio. 5° Sodomitâ. 6° Bestialitas. De singulis dicam aliquid.

Primò igitur, de adulterio exstant tres leges. Prima moralis. *Non machaberis.* (Exod. 20, v. 14.) Secunda, judicialis: *Si machatus quis fuerit cum uxore alterius... morte moriantur et machus et adultera.* (Levit. 20, v. 10.) Tertia, partim judicialis, partim caeremonialis, quæ prescribit modum investigandi occultum adulterium, de quo suprâ dictum est, cap. 25, de zelotypiâ.

De incestu exstat una generalis, et plures speciales. Generalis est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus.* (Levit. 18, v. 6.) Speciales sunt hæc, prima: *Qui dormierit cum novâ suâ, et revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo.* (Levit. 20, v. 11.) Secunda: *Si quis dormierit cum nuru suâ, uterque moriatur.* (Ibid., v. 12.) Tertia: *Qui suprâ uxorem filiam, duxerit matrem ejus, scelus operatus est; vivus ardebit cum eis.* (Ibid., v. 14.) Quarta: *Qui accepit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suæ... occidetur in conspectu populi sui.* (Ibid., v. 17.) Quinta: *Qui coierit cum uxore patris, vel ardentis sui, et revelaverit ignominiam cognationis suæ, portabit ambo peccatum suum, absque liberis morientur.* (Ibid., v. 20.) Sexta: *Qui duxerit uxorem fratris sui... absque liberis erunt.* (Ibid., v. 21.)

De stupro duo exstant. Una, si quis in civitate concubuerit cum puella virgine, quæ alteri desponsata est, et illa non clamaverit, educes utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur. Si autem in agro id fecerit, ipse morietur solus; puella nihil patietur, præsumitur enim clamasse; sed quia sola erat, non potuit audiri et liberari. (Deut. 22, v. 25 et seq.) Altera, qui vim intulerit puellæ non desponsatæ, ducet illam in uxorem, nec unquam poterit eam dimittere; et insuper patri illius dabit quinquaginta siclos argenti. (Ibid., v. 28-29.)

De scortatione similiter due, una: *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* (Deut. 23, v. 17.) Altera: *Ne prostituas filiam tuam, ne conta-*

minetur terra, et impleatur piaculo. (Levit. 19, v. 29.)

De sodomis sic statutum est: *Cum masculo non commiscearis coitu femineo, quia abominatio est.* (Levit. 18, v. 12.) Et iterum: *Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur; sit sanguis eorum super eos.* (Levit. 20, v. 15.) Solet hoc vocari peccatum contra naturam, de quo Apost. ad Roman. 1, v. 27: *Masculi relicto naturali usu feminae, extorsunt in desideris suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.*

De bestialitate sic: *Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet jumento, nec miscebitur ei, quia scelus est.* (Levit. 18, v. 25.) Et iterum: *Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur; pecus autem occiditur. Mulier, quæ succubuerit cuiuslibet jumento, simul interficietur cum eo.* (Levit. 20, v. 15-16.)

Hæc de legibus. Porro, quæ calamitates ex supra dictis in veteri Testamento secute sint, notum est. Ergo paucis insinuaui. David commisit adulterium cum Bethsabee, uxore Uria, Helthæi. Punitus est octo modis: 1° morte filii ex adulterio nati. 2° Incestu primogeniti filii sui Amnon cum Thamar. 5° Eiusdem primogeniti cæde; quia Absalon frater Thamar, occidit Amnon propter incestum. 4° Hebellione Absalonis. 5° Publica violatione uxorum. 6° Bello contra se illato ab Absalone. 7° Morte Absalonis. 8° Novâ seditione à Sebâ, filio Bochi, excitatâ. (2 Reg. 12 et seq.) Amnon, filius Davidis, de quo jam dixi, oppressit Thamar sororem Absalonis. (2 Reg. 13, v. 1 et seq.) Absalon invitavit filium ad convivium; et cum temulentus esset, curavit illum occidi. (Ibid., v. 28.) Quidam ex tribu Benjamin, in Gabaâ, abusi sunt uxore cujusdam Levitæ peregrinantis. (Judic. 19, v. 25.) Hoc factus ulti sunt filii Israel, et communi consensu progredientes ad bellum contra Benjamitas, occiderunt ex illis viginti quinque millia armatarum hominum. (Judic. 20, v. 46.) Adeò, ut ex toto numero Benjamitarum, remanserint tantum sexcenti viri. (Ibid., v. 47.) Zambrî ex tribu Simeon, publicè ingressus est in lupanar ad feminam Madianitidem. Pœna sequitur: *Quod cum vidisset Phinees... arrepto pugio... perforavit ambo simul... in locis genitalibus.* Et propter hoc factum laudatus est Phinees, tanquam vir zelosus pro honore Dei. Et loco premii accepit à Deo promissionem sempiterni sacerdotii in suâ familiâ. (Num. 25, v. 6 et seq.) Sicheon, filius Hameor, oppressit Dinam, filiam Jacob et Liâ, sororem Simeonis et Levi. Gen. 34, v. 2. Secuta est ultio. Nam Simeon et Levi, arrepsit gladiis, occiderunt non tantum Sicheon et Hameor, sed omnes masculos totius civitatis, et civitatem deprædavit sunt, auferentes eorum oves, armenta, asinos, uxores, parvulos. (Ibid., v. 26 et seq.)

De Sodomitis quomodò puniti sint, narratur Gen. 19, v. 24-25: *Domitus phit super Sodomam à Gomorrhiam sulphur et ignem à Domino de celo, et subvertit civitates has et omnem circum regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia.*

Hæc omnia, teste Apostolo, 1 Corinth. 10, v. 11, scripta sunt ad correptionem nostram, ut caveamus ab

adulteriis, et aliis peccatis carnalibus, que jam recensita sunt; ne similes, ac Judei, à Deo puniamur. Potest et aliud hinc colligi, nempe, legem Moosaicam, ut alibi dixi, multo fuisse imperfectionem, quam sit evangelica. Illa etenim prohibebat peccata externa; hæc etiam interna. Quò spectat illud Christi in Evangelio: *Audistis quia dictum est antiquis: non mochaberis. Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mochatu est eam in corde suo.* Matth. 5, v. 27-28.

CAPUT XXVI.

DE SERVIS ET ANCILLIS, DE MERCENARIIS, PEREGRINIS ET PAUPERIBUS.

De servis et ancillis multa statuta sunt in lege Moaicâ, præsertim Exod. 21, Levit. 13, et Deut. 15. Compendium omnium est hoc. Scilicet Hebræi non poterant ex suo populo habere servum vel ancillam per modum mancipii, sed tantum ex Gentilibus. Itaque soli Gentiles (quod etiam intelligitur de proselytis ad Judaismum conversis) poterant esse perpetui et hæreditarii Hebræorum servi. Si aliquis Hebræus fieret servus Gentilium, debebat redimi ab Hebræis. Si fieret servus Hebræorum, non tractabatur ut mancipium, sed ut mercenarius. Res serviebat perpetuo, sed ad certum tempus. Si habebat uxorem Hebræam, serviebat usque ad annum septimum, seu sabbaticum: et tunc ambo liberi exibat. Si autem herus ipsius, qui ipsam emerat, dedisset illi uxorem gentilem (nam hebræam dare non poterat) que verè esset servæ seu mancipium, et ex illa haberet liberos; tunc quidem poterat liberari anno septimo, si vellet, sed relicta apud herum uxore et liberis. Si tamen maluisset manere apud herum suum, et apud uxorem et liberos, poterat quidem id facere, sed tantum usque ad annum jubileum. Ixor tamen et liberi manebant in perpetua servitute; nisi vel redimerentur à suis Gentilibus, vel certè, nisi herus excoisisset illi dentem aut oculum. Tunc enim pro compensatione illius injuriæ debebat eos liberos dimittere.

Hic tria notanda sunt. Primò, libertas Hebræorum erat corporalis, et opponatur servituti corporali. At libertas Christianorum est spiritalis, et opponitur servituti spiritali. De quo loquitur Joan. 8, v. 34: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Et paulo post, v. 36: *Si vos filius liberaverit, verè liberi eritis.* Et Apostolus ad Roman. 8, v. 2: *Lex spiritus ritò in Christo Jezu liberavit me à lege peccati et mortis.* Et ad Galat. 4, v. 51: *Non sumus ancilla filii, sed liberi; quà libertate Christus nos liberavit.* Secundò, sicut vetus Testamentum fuit figura novi Testamenti, ita libertas moaisca fuit figura libertatis evangelicæ. Et sicut Moses eduxit Hebræos ex corporali servitute Ægyptiorum, ita Christus eduxit nos ex spiritali servitute diaboli et peccati. Tertio, tanta est perfectio et prerogativa libertatis evangelicæ, ut non curet aut timeat servitutem corporalem. Undè Apost. 1 Cor. 7, v. 20-21: *Unusquisque in quâ vocatione (id est, vite*

conditione) vocatus est, in eâ permanent. Servus vocatus est? Non sibi tibi cura; sed et si potes fieri liber, magis, utere; scilicet servitute, et ob majorem utilitatem et patientiam.

DE MERCENARIIS.— De mercenariis hic statutum est: *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.* (Levit. 19, v. 15.) Quod alibi sic explicatur: *Non negabis mercedem indigentis, et pauperis fratri tui, si vis advenire, qui tecum moratur in terrâ, et intra portas tuas est; sed eisdem die reddes ei pretium laboris sui ante solem occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam; ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum.* (Deut. 24, v. 14-15.) Eodem sensu senior Tobias dixit juniori: *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarii tui apud te omnino non retineatur,* cap. 4, vers. 13.

Nota. Nomen mercenarii in novo Testamento sumitur dupliciter, vel sensu jam dicto, nempe pro famulis, seu operariis qui mercede conducuntur ad laborandum, ut Marc. 1, v. 20: *Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.* Et Luc. 15, v. 17: *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame prece! Vel pro peccatoribus Ecclesie, qui etiam accipiunt mercedem pro labore predicandi evangelium, et sacramenta administrandi. Hi iterum duplices sunt. Alii boni pastores, qui nihil aliud accipiunt, quam necessariam vite sustentationem, neque tam penam subditorum desiderant, quam salutem; de quibus Apost. 1 Tim. 5, v. 18: *Dignus est operarius mercede sua.* Et 1 Cor. 9, v. 11: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Et infra, v. 14: *Ita et Dominus ordinavit eis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Alii mali, qui magis querunt mercedem et proprium commodum, quam salutem et utilitatem ovium sibi commissarum. De quibus Christus Joan. 10, v. 11-12: *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cuius non sunt ovæ propriæ, videt lupum venientem, et dimittit ovem, et fugit. Et paulo post: Non pertinet ad eum de ovibus. De similibus conquiretur Deus per prophetam Ezech. 34, v. 2-5: *Vae pastoribus Israël, qui pascebunt semetipsos; nomè greges à pastoribus pascebunt? Lac comedebatis, et lanis operiebamini et quod crassum erat occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Tales non pauci hoc tempore.***

DE PEREGRINIS ET PAUPERIBUS.— De his sancta sunt hæc. Primò: *Cum messeris segetes terræ tuæ; non tondebis usque ad solam superficiem terræ; nec remanentes spicæ colliges. Neque in vineâ tuâ racemos et grana decidentia congregabis, sed pauperibus et peregrinis carpenta dimittes.* (Lev. 19, v. 9-10.) Idem facies in manipulo, quem oblitus es in agro, et in frugibus olivarum. (Deut. 24, v. 19.) Secundò: *Indignus et mendicus non erit inter vos; ut benedicat tibi Dominus, Deus tuus, in terrâ quam traditurus est tibi in possessionem.* (Deut. 15, v. 4.) Duplex potest esse sensus. Prior: Ne patiaris

Hebræum mendicare, sed subveni, ut benedicat tibi Deus; posterior: Tanta erit honorum abundantia, si legem Dei servas, ut nemo cogatur mendicare. (Vide Emmanuel Sæ in Notationibus.) Tertio: *Si unus de fratribus tuis... ad pauperitatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes tuum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum quo eum indigere perspexeris.* (Ibid., v. 7-8.) Hæc sententia conformis est priori sensui præcedentis.

In lege evangelicâ, omnes debent se estimare peregrinos, juxta illud 1 Petri 2, v. 11: *Charissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, que militat adversus animam.* Et 2 Cor. 5, v. 6: *Dion sumus in corpore, peregrinamur in Domino.* Sicut enim Judæi quadraginta annis peregrinati sunt in deserto, antequam venirent ad terram promissionis; ita nos, toto tempore luxus vite, peregrinamur in hoc mundo, antequam perveniamus ad patriam nostram caelestem. Illorum peregrinatio fuit figura nostræ peregrinationis.

Paupertas, propter exemplum Christi, desit esse arumosa et pudenda: Luc. 6, v. 20: *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.* Et Jac. 2, v. 3: *Audite, fratres mei divitissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni, quod repromissit Deus diligentibus se?* Et 4 Cor. 1, v. 28: *Ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus.* Et cap. 4, v. 11: *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus.* Et infra, v. 16: *Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

CAPUT XXVII.

DE REFORMATIONE.

Respublica Hebræorum ab initio fuit benè à Deo constituta, et optimis ac sanctissimis legibus roborata. Sed quia sæpè defecit à primavæ suâ perfectione, et in varios abusos degeneravit; necesse fuit sæpè illam reformare, et in pristinum statum restituere. De hæc reformatione aliquid dicendum est. Fuit autem triplex reformatio: prima, circa cultum Dei; altera, circa justitiam inter Hebræos servandam; tertia, circa bellum. Incipiam à primâ.

REFORMATIO CIRCA CULTUM DEI.— Igitur reformatio circa cultum Dei fuit valdè frequens, quia Hebræi sæpè à cultu veri Dei ad idololatriam delapsi sunt; primò sub Moysæ, quando vitulum aureum adoraverunt. (Exodi 32, v. 4.) Secundò, post mortem Josue, quando coeperunt adorare Baal et Astaroth. (Judic. 2, v. 11, et cap. 5, v. 7.) Tertio, post mortem singulorum judicum sequentium. (Judic. 2, v. 19.) Et hoc duravit usque ad initium Samuelis. (1 Reg. 7, v. 5.) Quarto, tempore Sargonis, quando et ipse, et uxores illius colebant idola. (2 Reg. 11, v. 5.)

Post Salomonem, facta regi divisione, coeperunt esse duo regna, alterum Juda, in quo erant duæ tribus; alterum Israël, in quo erant decem. Et quidem regnum Israël, sub primo suo rege Jeroboam, defecit à cultu veri Dei, et cepit vitulos adorare.

5 Reg. 12, v. 28. In quâ defectione permansit. At in regno Juda, sæpè quidem defectio facta est, sed non duravit; nempe facta est sub Roboam, 2 Paral. 12, v. 1. David sub Joram, 2 Paral. 21, v. 4. Insuper sub Joas, mortuo Joiad pontifice, ibid., cap. 24, v. 18. Sub Amasia etiam, cap. 25, v. 14. Sub Achaz denique, cap. 28, v. 2, et sub Manasse, 4 Reg. 21, v. 5. Hæc sunt præcipua defectiones.

Reformatio fuit etiam multiplex. Prima à Moysæ facta per interfectionem viginti trium milium hominum, qui vitulum adoraverunt. Exodi 52, v. 28. Secunda à Deo, per varias calamitates et oppressiones, tempore judicium. Judic. 2, v. 14, et deinceps. Tertia à Samuele, per paternam monitionem, 1 Reg. 7, v. 3. Quarta ab Asâ, qui purgavit terram à sordibus idolorum, 5 Reg. 15, v. 12. Quinta à Josaphat, qui perfecit purificationem ad Asâ inchoatam, ibid., cap. 23, v. 47. Sexta à Joas, vivente adhuc Joiad pontifice, per instaurationem templi, 2 Paral. 24, v. 4. Septima ab Ezechia, qui abstulit omnem idololatriam, et verum Dei cultum restituit, 4 Reg. 18, v. 4, et 2 Paral. 29, v. 5. Octava à Josia, qui iterum abstulit omnia idola, exelsa, lucos, et instauravit templum Domini, et fecit placere Domino; qui iterum abstulit omnia idola, exelsa, lucos, et instauravit templum Domini, et fecit placere Domino; et adjuravit subditos, ut promitterent se legem Dei servaturos, 4 Reg. 22, et 5 Paral. 54 et 55.

Hæc reformationes factæ sunt in regno Juda. Porrò in regno Israël his aliquid tentatum. 1° Ab Eliâ prophetâ, qui tempore Achab et Jezabelis, reduxit populum in duas partes claudicantem ad Deum, miraculo ignis de celo missi super sacrificium, et occidit 450 prophetas Baal, 5 Reg. 18, v. 21 et seq. Secundò à Jezu rege Israël, qui delevit totam familiam Achab; et interfecit omnes prophetas et sacerdotes Baal; qui que statum Baal combussit igne, et ad eum Baal convertit in latrinam, 4 Reg. 10, v. 1. Nihilominus non restituit cultum veri Dei. Sic enim habet textus ibidem, v. 28-29: *Delevit itaque Jezu Baal de Israël; verumtamen à peccatis Jeroboam, filii Nabat, qui peccare fecit Israël, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, et in Dan. Tamest ergò susulit unam sectam idololatriæ, quæ ad hærebat Baal, non tamen sustulit, sed promovit aliam sectam idololatriæ, quæ vitulos aureos adorabat.*

Similibus vicissitudo in Ecclesiâ Christi hæctenus servata est. Multæ factæ sunt defectiones à verâ fide: non quidem universales, sed particulares. Prima, tempore Apostolorum, per Simonem Magum, Gerinthum, Ebionem, Menandrum, Nicolaum Antiochenum. Alia: per alios hæreticos subsequentes; ut per Saturninum, Basilidem, Cerdonem, Valentium, Marcionem, Montanum, Novatianos, Donatistas, Manichæos, Sabellianos, Arianos, Macedonianos, Priscillianistas, Pelagianos, Nestorianos, Eutycheianos, Berengarios, Novissimos, per Hussitas, Lutheranos, Calvinistas, Anabaptistas.

Multæ etiam reformationes adhibite, per vigilantiam Apostolorum; per alios Ecclesie prelatos et do-

etores, inter quos excelluerunt Irenæus, Cyprianus, Athanasius, Hilarius, Optatus Milevitanus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Prosper; per concilia generalia, in quibus heretici damnati sunt, ut Ariani in Nicæo, Macedoniani in Constantinopolitano, Nestoriani in Ephesino, Eutyches et Dioscorus in Chalcedonensi; et sic deinceps; per synodos provinciales; per religiosos. Nam sicut in veteri Testamento multi extraordinarii iudices à Deo excitabantur ad liberandum populum à servitute et oppressione, ita in Ecclesiâ Christi, variis variis temporibus religiosi ordines excitati sunt, qui populum in doctrinâ et moribus reformarent, hereticos overterent, sanam fidem restituerent; per severas principum et imperatorum leges et penas in hereticos constitutas, quales multe sunt in codice Justiniani; per violentam hereticorum extirpationem; per disputationes, et scriptiones, et similia certamina contra hereticos suscepta et inita. Denique, quæ optima reformandi ratio est, per sermionem cleri ac prelatorum emendationem. Quæ si non adest, parùm proficitur. Et, ut nihil deesset ad plenam analogiam veteris ac novi Testamenti, sicut in veteri idololatree idolatras aliquando persequebatur, ita in nova heretice hereticis infesti sunt; in quâ re imitantur exemplum Jehu. Nam si quidem, ut jam dixi, erat idololatra, et colebat vitulos aureos; et tamen ex quodam zelo reformationis, interfecit Prophetas et cultores Baal. Sic faciunt heretici. Non profanam vetera exempla, non sufficiunt. Lutherani infesti sunt Calvinistis. Calvinistæ seipso læserunt, perdunt, execrantur. Nam alii Arminiani sunt, alii Gomaristæ. Hi illos acerrimè persequuntur. Hi vicissim hos damnant, et diris omnibus deponent. Utrobique zelus præten-ditur.

REFORMATIO CIRCA JUSTITIAM INTER HEBRÆOS SERVANDAM. — Hujus reformationis illustre exemplum habemus in Josaphat, rege Juda, qui factâ prius reformatione circa cultum Dei, voluit etiam externam politiam reformare, et pacis ac justitiæ conservandæ normam prescribere. Quo pacto id præstitit, refertur 2 Paral. 19, v. 4 et seq. his verbis: *Habituavit ergo Josaphat in Jerusalem; rursusque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim; et convocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. Constituitque iudices terræ in cunctis civitatibus Juda univitis per singula loca, et præcipiis iudicibus: Videte, autem, quid faciatis; non enim hominibus exercetis iudicium, sed Domini; et quodcumque iudicaveritis, in vos reddidistis. Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite; non est enim apud Dominum Deum vestram iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupidio munerum.*

Et v. 8 et seq.: *In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, et sacerdotes, et principes familiarum eius Israel, ut iudicium et causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis, dicens: Sic agitis in timore Domini fideliter et corde perfecto. Unumcensum, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognitionem et cognationem, ubicum-*

que questio est de lege, de mandato, et caeremoniis, de justificationibus, ostendite eis, ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos, et super fratres vestros; sic ergo agentes non peccabitis.

Et v. 11: *Amariæ autem sacerdos et pontifex vester, in his quæ ad Deum pertinent, prævidebit. Porro Zabadias, filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.*

XXI cap. 12, qu. 1, duplex fuisse tribunal sui iudicium apud Judæos, unum majus, quod erat in Jerusalem, ad difficiliores controversias decidendas; alteram minus, quod erat in aliis civitatibus Juda, ad communes et quotidianas causas iudicandas. Utrumque progressu temporis fuerat penè collapsum. Hoc loco Josaphat utrumque restituit ac reformavit. Et primò generatim monet iudices, ut cogitent se non hominibus, sed Dei iudicium exerceant. Et hoc sensu vocari solent dii, il est, vicarii Dei. (Exod. 23, v. 8.) Deinde spectatum, ut abstinere à tribus peccatis quæ solent esse in corruptis et perversis iudicibus. 1° Ab iniquitate. 2° A personarum acceptione. 3° Ab acceptione munerum. Hujusmodi perversi iudices fuerunt filii Samuelis, 1 Reg. 8, v. 5: *Non ambulaverunt filii illius in viis ejus; sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et pervertent iudicium.*

DE REFORMATIONE CIRCA BELLUM. — In hæc reformatione duo spectanda sunt. 1° Leges belli à Deo præscriptæ, de quibus cap. 18, quæst. 2, dictum est; 2° apparatus belli, de quo hæc dicendum. Est autem duplex apparatus. Unus consistit in munitionibus, præsidis militibus, armaturâ, comætu; alter in ipsâ exercitus dispositione, ductione, et ad certamen itione. De priori agam. Est autem hæc regula servanda, quod ejusmodi apparatus non debeat fieri in ipso belli initio aut progressu; sed longè ante belli suspensionem, juxta illud Christi Luc. 14, v. 51-52. *Quis rex intrus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem militibus occurrere ei, qui cum viginti militibus venit ad se? Alioquin adhuc illo tempore egente, legionem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Quod hic dicitur de apparatu militum, debet etiam intelligi de apparatu armorum, munitionum, et aliorum, quæ ad bellum necessaria sunt. Ex hæc parte fuit magnus defectus tempore Saulis, quando filii Israel defecerunt pugnanæ contra Philisteos, vel quia erant tantum sexcenti Israelitæ (reliqui enim præ timore erant delapsi) contra infinitam Philistarum multitudinem; vel quia nullus in toto exercitu Israelitarum habebat gladium aut hastam, nisi solus Saul, et filius ejus Jonathas, 1 Reg. 12, v. 5: *Philistini congregati sunt ad proliumum contra Israel, triginta millia currum, et sex milia equitum, et reliquam vulgus sicut arena quæ est in litore maris præxima. Et intra, v. 6: *Quod cum viderent viri Israel, absconderunt se in speluncis et in abditis. Et iterum, v. 15: *Recessit Saul populum, qui invani fuerant cum eo, quasi sexcentos viros. Et ibid. v. 19: *Porro tubæ stravit non inveniebatur in omni terrâ Israel.*****

*Cæcavit enim Philistim, ne fortè facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Et denique v. 22: *Cumque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule et Jonathâ, excepto Saul et Jonathâ, filio ejus. Illico defectum restauravit Azarias, seu Ozias, rex Juda, qui et in munitionibus, et in militibus, et in omni armorum genere et in comætu, fecit magnum belli apparatus; ita ut omnibus vicinis hostibus esset terrori. Sic enim de eo legitur, 2 Paral. 26, v. 9 et seq.: *Edificavit Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, et super portam vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. Extravit etiam turres in solitudine, et effodit cisternas plurimas, quod quod habebat multa pecora, tum in campestribus, quam in eremi vastitate; vineas quoque habuit et vitiores in montibus, et in Carmelo; erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit autem Ozias bellatorum ejus qui præcedebat ad prælia, sub manu Jehiel scribæ, Manasseque doctoris, et sub manu Hanania, qui erat de ductibus regis, omnique numerus principum per familias virorum fortilium, duorum milium***

sexcentorum. Et sub eis universus exercitus, trecentorum et septem milium quingentorum; qui erant apti ad bella, et pro rege contra adversarios dimicabant. Preparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui clypeos, et hastas et galeas, et loricas, arcusque et fundas ad jaciedos lapides. Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas: quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut miserent sagittas, et saxa grandia; egressumque est nomen ejus procul, quod quod auxiliaretur ei Dominus, et corroborasset illum.

Et hoc Ozias exemplo discant reges et principes, duo potissimum esse necessaria ad apparatus bellicum, nempe ut sint conjuncti cum Deo; hoc enim significatur ultimis verbis, *quod auxiliaretur ei Dominus*. Ut etiam adhibeant humana præsidia, cujusmodi sunt tum munitiones: *Edificavit Ozias turres in Jerusalem; tum exercitus: *Universus exercitus trecentorum et septem milium quingentorum; insuper armatura: *Preparavit cuncto exercitui clypeos, et hastas, et galeas; denique comætu: *Et quod habebat multa pecora et vineas.****

HUETII VITA

HUETIUS, Gallicè HUET (Petrus-Daniel) inelytus inter viros quorum se parentem esse jactat Neustrica tellus, decessit insigne, Cadomi natus est octavâ februarii die, annò reparatæ salutis 1650. Vix vicenarius erat cùm jam multiplici doctrinarum, geometricæ sciencæ, theologicæ, archaeologicæ et poeseos ornameto conspicuus, Lutetiam venit, ibique cartesiânæ studii philosophiæ, cujus errores tantâ judicii securitate erat postea profugaturus. Eodem propè tempore seriùs incubuit, ut tot et tantis cognitionibus geographicæ sacre cognitionem adderet, auxiliantibus libris colloquique Bocharti, quæcum aliquantò post in Sueciam profectus est. Juvenem sciolum non aude excepit ac viros ingenio illustrissimos Christina, Sacrorum regina, honoribusque eum cumulavit.

Huetius redux academiam in patriâ procreavit, cui Ludovicus XIV crebra munificentie testimonia impertitus est. Mox adjuverit accessit Bossuetio, cui Delphinum instituendum rex crederat, præclaræque adeo gessit munus illud difficillimum, ut Ainetan primùm abbatia et paulò post episcopali Suesionis sede donatus fuerit; voluntariâ autem permutatione, priùs quam in possessionem induceretur, sedi Abrincensi prepositus est. Mira quâ ardente scientiæ aviditate cum novo ministerio consentiebat, hujusque detrimentum eum aliquoties literariis occupationibus inseruisse ostendunt. Quod persuasum habens ipsemet Huetius, episcopatus pondere deposito, Fontenacis abbas haud procul à Cadomo fuit institutus. Denique ut studio plenius posset indulgere, in parisiacam Jesuitarum societatem secessit, cui bibliotecam legavit testamento. Obiit vigesima sexta Januarii die, anno salutis 1721, ætatis 91.

Multa scripsit opera Huetius, et propè omnis generis; inter quæ eminent celeberris *Demonstratio evangelicæ, ex quâ Parallelismum veteris et novi Testamenti* litteratè depræsumimus.

Quod opus plus quam satis est ad vindicandum auctori immortalitatem: adeò mirabiliter ordinatum factorum, prophetiarum, figurarumque seriem, atque argumentorum omnis generis quasi catenam indestructibilem in Religionis gratiam suppeditat. Cætera ejusdem operis longum foret hic recensere. Etenim paucis admodum contigit scriptoribus, ut tantam disciplinarum varietatem complecterentur, studique sudores tantos sustinerent. Nonnullos sufficit ingenii fetus, præter supradictum, enuntiare: 1° *De claris interpretibus, et de optima genere interpretandi*, Hagæ-Comitis, 1685, in-8°. Editio commentariorum Origenis in Scriptur. Sacr. Rothomadi, 1668, 2 vol. in-4° græco-latine; et iterum Agrippinæ Coloniae, 1683, 5 vol. in-8°. *Quæstiones Ainetanæ de concordia rationis et fidei*, Cadomi, 1690, in-4°. De situ Paradisi terrestri, Amstelodami, 1701, in-12. *Historia mercaturæ et navigationis apud veteres*, in-12; quæ Lugduni Galliarum recusa est 1763, in-8°. *Commentarius de rebus ad Devon pertinentibus*, 1718, in-12. *Censura philosophiæ cartesianæ*, in-42. *Cadomi Origines*, Rothomagi, 1706, in-8°. Multa præterea textui Huetius, tum græco, tum latino sermone posses volumina, multasque de literis aut de philosophiâ dissertationes; in quibus quid magis mirare, stylum comptum ac facilem, an judicii rectitudinem infinitæ ingenii dexterositatem, incertum est.

Huetium inter sodales recipere sibi honori duxit gallica Academia.